

پایه گذار فرهنگ نوین ایران

میرزا حسن تبریزی ملقب به رُشدیه، یکی از افراد سرشناس تاریخ و فرهنگ آذربایجان است که در مقابل تعصبات جاهلانه و تفکرات کهنه‌ی مردم بیسواد و استبداد حکومت قاجار ایستاد و ندای بیداری مردم با تشکیل مدرسه برای عوام را سرداد.

ایسنا/آذربایجان شرقی: میرزا حسن تبریزی ملقب به رُشدیه، یکی از افراد سرشناس تاریخ و فرهنگ آذربایجان است که در مقابل تعصبات جاهلانه و تفکرات کهنه‌ی مردم بیسواد و استبداد حکومت قاجار ایستاد و ندای بیداری مردم با تشکیل مدرسه برای عوام را سرداد.

کودکان پیش از تأسیس مدارس در ایران، فقط خواندن و نوشتن و در نهایت احکام دینی را در مکتب خانه‌ها یاد می‌گرفتند اما رُشدیه که به عنوان "پیرمعارف ایران" نیز خطاب می‌شود، چندین بار در تبریز و شهرهای دیگری هم چون تهران، مدارس به سبک نوین با آموزش علوم مانند صنعت، کشاورزی، پزشکی و علوم نظامی تأسیس کرد تا مردم این دیار نیز از علم و فرهنگ عقب نمانند؛ با این حال اما برخی افراد سودجو که مدارس رشدیه را با نام معلم خانه و هم ردیف با میخانه مطرح می‌کردند، با فریب عوام، این مدارس را مخالف با دین و مذهب جلوه دادند و باعث هجوم مردم به این مدارس و ویرانی آن شدند.

لقب "پدرفرنگ نوین ایران" برازنده این شخص است چرا که رشدیه در راستای روشنگری مردم از هیچ تلاشی دریغ نکرد و در این راستا با ورود به سیاست و انقلاب مشروطه و انتشار روزنامه‌هایی هم چون "مکتب" علیه حکومت قاجار فعالیت‌هایی داشت اما او که بنیانگذار مدارس ابتدایی برای تمامی اقشار جامعه ایران بود؛ در میان دبستانی‌ها گمنام و ناشناخته مانده و هیچ اثری از او در میان کتب ابتدایی وجود ندارد.

یک تاریخ‌شناس در گفت‌وگو با ایسنا، اظهار کرد: میرزا حسن تبریزی ملقب به رُشدیه، یکی از شخصیت‌های بزرگ تبریز و آذربایجان است که در سال 1267 هجری قمری مطابق با 1231 هجری شمسی در محله چرنداب تبریز به دنیا آمد؛ پدرش آخوند ملامهدی از نام‌آوران زمان خود بود و می‌خواست فرزندش نیز درس طلبگی را بیاموزد اما رُشدیه تمایلی به طلبگی نداشت.

رضا همراه ادامه داد: زمانی که رُشدیه عازم بیروت بود تا درس طلبگی را فراگیرد، دو روزنامه فارسی زبان چاپ استانبول به نام‌های "اختر" و "ثریا" به دستش رسید که جمله‌ی "در کشورهای خارجه از هر یک هزار نفر، 10 نفر بی سواد هستند اما در ایران از هر یک هزار نفر، 10 نفر باسواد است؛ علت این واماندگی، سختی فراگرفتن زبان فارسی است!" را در روزنامه اختر دید و یک تحول عظیمی در فکر و روانش پدید آمد که منجر شد به سمت آموزش و تعلیم سوق یابد و مدرسه تأسیس کند.

به مدت دو سال در دارالمعلمین بیروت که شهرت جهانی داشت علوم جدید را فرا گرفت و سپس عازم استانبول شد و در آنجا بر روی دو روش تدریس "رشدیه" و "اعدادیه" مطالعاتی انجام داد و اصول الفبای صوتی را اختراع کرد. پس از فراگرفتن تمامی اصول تدریس به ایروان سفر کرد و برای اولین بار "مدرسه ابتدایی ایرانی" به سبک جدید را برای مسلمانان قفقاز تأسیس کرد و به وسیله کتاب وطن‌دیلی (زبان وطن) ترکی که تالیف خود بود و استفاده از اصول الفبای صوتی به تدریس پرداخت در 60 ساعت به نوآموزان خواندن و نوشتن آموخت.

وی با اشاره به سخن رُشدیه مبنی بر این که "هرکسی می‌تواند طلبه و روحانی شود اما هرکسی نمی‌تواند معلم شود"، متذکر شد: دگرگونی در شیوه آموزش و دگرگونی در محتوا و تنظیم برنامه‌های درسی از تفکرات رشدیه در راستای تعلیم بود؛ هم چنین ادعا می‌کرد که اگر کسی 60 ساعت در کلاس من حضور داشته باشد، زبان ترکی را به او می‌آموزم.

وی با بیان این که رُشدیه، در مقابل تحجر زمان قاجار ایستاد، افزود: پشتکار این مرد بزرگ یکی از ویژگی‌های بارزش وی بود و علارغم این که چندین بار مورد اذیت و آزار مردم قرار گرفت و بارها مدرسه اش را ویران کردند اما از ساخت مدرسه دست نکشید.

همراز با اشاره به این که رُشدیه آثار بسیاری در حوزه آموزش، مسائل دینی و صرف و نحو نگاشته بود اما تاکنون فقط 30 جلد از کتاب‌هایش را شناسایی کرده‌اند، در خصوص آثار چاپ شده رشدیه، افزود: دوکتاب درسی تاریخ شفاهی و جغرافیای شفاهی را برای سال اول مدرسه و کتاب الفبای صوتی را در مکتب خانه تدریس می‌کرد.

وی تشریح کرد: کتاب‌های مکه سوغاتی (سوغات مکه)، مرآت الاحق، ارشاد الطالبین، رساله‌ای در حاکمیت ملی و حکومت قانون، صد درس اعلا، شرعیات ابتدایی، شفایات تعلیم در سه جلد و نهایت‌التعلیم در دو جلد با موضوع نحو، تربیت البنات، اخلاق در 6 جلد، اصول عقاید، هدایت‌التعلیم، تبصرت الصبیان، اصول حساب ذهنی و انصار القمان در حوزه ادبیات کودک از آثار چاپ شده رشدیه است.

گردوغبار فراموشی بر روی اسناد و آثار رشدیه خوابیده است

این تاریخ‌شناس با بیان این که اسناد خانوادگی، اداری، نامه‌ها، یادداشت‌ها و آثار بسیاری از او در سازمان اسناد

شهرهای تهران، مشهد، قم و تبریز وجود دارد اما در کتاب فروشی های تبریز حتی یک اثر هم از او یافت نمی شود، ادامه داد: این آثار باید چاپ شوند زیرا تنها راه شناخت شخصیت بزرگ رشديه است اما متاسفانه متولی این امر وجود ندارد.

وی ادامه داد: رشديه شاعر و متخصص ادبیات کودک نیز بود و کتاب "آنادیلی" را در زمان قاجار برای تدریس زبان ترکی به بچه ها نوشته بود، در حوزه دینی بسیار باسواد بود اما نباید فقط به نام بزرگ رشديه افتخار کرد بلکه می توان با برگزاری کنگره و بزرگداشت این شخصیت بزرگ، آثار او را به چاپ رساند.

وی با تاکید بر این که فقط یک اسم از رشديه مانده و کسی نمی داند که او چه آثار مهمی را خلق کرده بود، گفت: اکنون مدرسه رشديه جای خود را به ساختمان اداره کل میراث فرهنگی آذربایجان شرقی داده و مجسمه ای برای یادبود وی در این محل ساخته شده است که بسیار باارزش است اما باارزش تر از آن، چاپ آثار اوست زیرا اثری از او در بازارهای تبریز وجود ندارد.

زمان مرگ رشديه

همراز ادامه داد: رشديه پس از تحمل سختی های فراوان در راستای تاسیس مدرسه، به قم مهاجرت کرد و باقی عمر خود را در آن جا گذراند و در سال 1323 شمسی طی یک تصادف در قم درگذشت.

وی افزود: قبر رشديه تا چندسال پیش در حالت مهجوری مانده بود اما در تاریخ آذرماه 1396 باهمت دبیران مطالعات اجتماعی قم این سنگ قبر عوض شده است و اکنون وضعیت بهتری دارد.

وی با اشاره به این که مدرسه دارالفنون در تبریز نیز وجود داشت، افزود: این مدرسه در زمان خود، صاحب یک نشریه به نام "ورقه ماه" بود که اشعار بسیاری از اشخاص بزرگی هم چون ایرج میرزا در این نشریه چاپ می شد، ساختمان این مدرسه هنوز در تبریز بدون استفاده باقی مانده اما باهمت مسئولان می توان در این مکان، یک موزه آموزش و پرورش ایجاد کرد.

نام خانوادگی "رشديه" از نام مدارس ابتدایی در استانبول که "رشدی" بود برگرفته شده است و میرزا حسن تبریزی نیز به سبب تأسیس مدارس ابتدایی در ایران با نام رشديه شهرت یافت. یک شهرک در شمال شرق تبریز در جنب بلوار باغمیشه و یکی از میدان های منطقه 11 شهر تهران نیز به افتخار وی، رشديه نام گذاری شده است.

نیما یوشیج در شعر "یاد" سروده است:

یاد بعضی نفرات، روشنم می دارد

اعتصام یوسف

حسن رشديه

قوتم می بخشد

راه می اندازد، و اجاق کهن سرد سرايم

گرم می آید از گرمی عالی دمشان

یاد بعضی نفرات

رزق روحم شده است. وقت هر دلتنگی

سویشان دارم دست

جراتم می بخشد. روشنم می داردhellip;